

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра економіки, права та управління бізнесом

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

“ ___ ” листопада 2019 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА на здобуття освітнього ступеня
магістра**

зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
за магістерською програмою професійного спрямування
«Муніципальна економіка»

на тему:

**«Розвиток кооперативної форми підприємництва на рівні добровільно
об'єднаних територіальних громад»**

Виконавець: студентка

VI курсу ФЕУП

Кніазян Наталія Нерсесівна _____
/підпис/

Науковий керівник: к.е.н,

доцент

Клевцевич Наталія Анатоліївна _____
/підпис/

ОДЕСА – 2019
ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ КООПЕРАТИВНОЇ ФОРМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА	6
1.1. Економічна сутність кооперації, передумови виникнення та розвитку	6
1.2. Особливості кооперативної форми підприємництва	15
1.3. Види кооперативів та принципи їх діяльності	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ	26
2.1. Регулювання розвитку споживчої кооперації в сучасних умовах	26
2.2. Сучасний стан розвитку сільськогосподарської кооперації	30
2.3. Державна фінансова підтримка сільськогосподарської кооперації	38
РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КООПЕРАТИВНОЇ ФОРМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА РІВНІ ДОБРОВІЛЬНО ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	51
3.1. Переваги кооперації в економічному розвитку об'єднаних територіальних громад	51
3.2. Доцільність створення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу в ОТГ та основні показники проекту	61
3.3. Оцінювання ефективності діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу	72

ВИСНОВКИ.....	77
Список використаних джерел.....	81
Додатки.....	
87 ВСТУП	

Актуальність теми. У контексті докорінної зміни економічної системи і становлення демократичного суспільства в Україні, що відбуваються після проголошення її незалежності, принципово, по новому розглядається роль кооперації – добровільного об’єднання зусиль і ресурсів суб’єктів, зацікавлених у досягненні певних соціально-економічних результатів, які можливо отримати лише або швидше за допомогою групових дій. Сьогодні кооперація перетворюється у необхідну економічну інституцію ринкової економічної системи, стає важливою формою здійснення підприємницької діяльності.

Малі та середні виробники сільськогосподарської продукції в Україні виробляють більшу частину фруктів, овочів, молока, м’яса. Однак обмеженість власних ресурсів не дає можливості кожному з них поодиноці застосовувати сучасні технології виробництва, зберігання та переробки продукції, пропонувати на ринок гуртові партії виробленої ними продукції. Як наслідок, продуктивність і прибутковість їхнього виробництва у порівнянні з великими компаніями залишається невисокою. Малі та середні виробники програють у конкурентній боротьбі, виходять із бізнесу, що, у свою чергу, породжує низку соціально-економічних проблем на селі, передусім — безробіття, зниження життєвого рівня сільського населення. Об’єднуючи власні ресурси у кооперативах, малі та середні виробники отримують можливість застосовувати новітні технології, сформувати свої маркетингові канали збуту продукції і тим самим зміцнити власні позиції на ринку, отримувати більшу додану вартість.

Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних засад територіального розвитку кооперації як перспективного напрямку підприємництва на селі зробили такі відомі науковці, як В.Андрійчук, Л.Бойко, А.Гуторов, М.Драгоманов, В.Зіновчук, О.Крисальський, М.Кисіль, Г.Підлесецький, В.Месель-Веселяк, Г.Саблук, Є.Храпливий, Ю.Нестерчук.

Цій темі присвятили свої праці вчені, які досліджували аграрну складову коопераційного процесу. Незважаючи на наявність суттєвої кількості наукових праць, присвячених розгляду кооперації в контексті територіального розвитку, висвітлення аграрної та економічної складової об'єднавчого процесу кооперативного руху, проблема використання інструментарію кооперації для розвитку сільських ТГ ще не виступала предметом спеціальних розвідок, що і зумовило необхідність підготовки цього дослідження.

Мета роботи – дослідити теоретичні, методологічні та практичні аспекти розвитку кооперативної форми підприємництва на рівні добровільно об'єднаних територіальних громад.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення таких завдань:

- визначити економічну сутність кооперації, передумови її виникнення та розвитку;
- дослідити особливості кооперативної форми підприємництва;
- розглянути види кооперативів та принципи їх діяльності;
- з'ясувати особливості регулювання розвитку споживчої кооперації в сучасних умовах;
- проаналізувати сучасний стан розвитку сільськогосподарської кооперації;
- розглянути державну фінансову підтримку сільськогосподарської кооперації;

- визначити переваги кооперації в економічному розвитку об'єднаних територіальних громад;
- розглянути проект створення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу в громаді;
- оцінити ефективність діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу.

Предметом дослідження виступає кооперативна форма підприємництва на рівні добровільно об'єднаних територіальних громад.

Об'єкт дослідження – розвиток кооперації на рівні добровільно об'єднаних територіальних громад.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові методи і прийоми дослідження, зокрема: історичний, діалектичний, теоретичного узагальнення – при дослідженні теоретичних аспектів становлення кооперативної форми підприємництва, метод аналізу та синтезу – під час аналізу сучасного стану розвитку кооперації в Україні, метод наукового прогнозування та економіко-математичні методи – при обґрунтуванні ефективності кооперативної форми підприємництва на рівні добровільно об'єднаних територіальних громад.

Інформаційною базою дослідження є спеціалізована література, закони та інші нормативно-правові акти з проблематики становлення та розвитку кооперативної форми підприємництва в Україні, статистичні дані Головного управління статистики, матеріали аналітичних досліджень за результатами впровадження реформи децентралізації.

Публікації. За результатами дослідження підготовлена стаття на тему «Аналіз сучасного стану розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні», що опублікована у «Науковому студентському віснику» факультету економіки та управління підприємством.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження вирішено актуальне наукове завдання щодо узагальнення теоретичних, методологічних та практичних аспектів розвитку кооперативної форми підприємництва на рівні добровільно об'єднаних територіальних громад. На основі отриманих результатів сформульовано такі висновки:

1. Кооперація – це специфічна форма господарювання, яка проявляється в економічних взаємовідносинах між партнерами з тим, аби досягти спільної мети та отримати економічну користь від процесу господарювання на основі взаємної допомоги та вигоди всіх учасників процесу кооперації, задоволення інтересів кожного та дотримання соціальних гарантій.

Кооператив – це добровільне об'єднання громадян для спільного ведення господарської або іншої діяльності з метою спільного вирішення ними економічних, соціально-побутових та інших питань. Діяльність кооперативу спрямована не на отримання доходів, а на надання допомоги та підтримку членів кооперативу.

2. Принципова відмінність кооперативного підприємства полягає у цільовій орієнтації на задоволення потреб тих, хто користується її послугами (клієнтів-власників); у володінні цією організацією тими, хто користується її послугами; в) у контролі цієї організації тими, хто користується її послугами

3. Залежно від завдань та характеру діяльності кооперативи поділяються на виробничі, обслуговуючі, споживчі. У ринковій економіці розвинутих країн кооперативи зосереджені здебільшого у сільському господарстві, постачанні сільськогосподарських товарів та закупівлі сировини.

4. Споживча кооперація України є однією з найважливіших форм кооперативного руху, завдяки якому визначається планомірний взаємозв'язок

і відповідність між суспільним виробництвом і споживанням вироблених матеріальних благ. Поширення кооперації здійснювалося за умови стимулювання державою економічно та соціально активного проширення. Тобто розвиток споживчої кооперації спонукає державу до використання лише правових методів впливу на зміни у ній, що сприятиме ефективному функціонуванню економічно сильних і незалежних кооперативів.

5. Організація агропромислового виробництва на основі кооперації має пріоритетне значення в аграрній сфері. Станом на 1 січня 2019 року, сільськогосподарські кооперативи становлять 8,03% від загальної кількості кооперативів. У 2018 році проти рівня 2012 року кількість сільськогосподарських виробничих кооперативів зменшилася на 18%, водночас, кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів зросла на 27,5%. Зростання кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів пояснюється перевагами від їх функціонування, а саме створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів допомагає сільськогосподарським товаровиробникам ефективно обслуговувати їхнє основне виробництво, заощаджуючи при цьому кошти.

Найбільше кооперативів налічується в Житомирській, Вінницькій, Черкаській областях. Найменша кількість таких кооперативів – у Закарпатській і Хмельницькій областях. Одночасно із загальної кількості зареєстрованих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів працюють трохи більше половини – 613, інші існують лише на папері.

6. Для розвитку сільськогосподарської кооперації, яка в перспективі об'єднає в собі малих сільськогосподарських товаровиробників з числа фермерів та особистих селянських господарств, необхідна державна підтримка за окремо визначеними напрямками. У 2019 році передбачено 7 напрямів фінансової підтримки за рахунок загального фонду державного бюджету фермерів та кооперативів.

Обслуговуюча кооперація сільських територій може розвиватися стрімкими темпами за умови державної підтримки учасників кооперативних відносин за окремими напрямками через розроблені і прийняті цільові програми її розвитку на державному і регіональному рівнях. При цьому в подальшому слід розробити ефективні механізми державної підтримки та запровадити нові інструменти її розподілу з урахуванням диференційованого підходу та можливостей співфінансування запропонованих проектів за рахунок державного і місцевих бюджетів, програм міжнародної технічної допомоги та самих учасників обслуговуючих кооперативів.

7. Кооперація є потужним інструментом місцевого економічного розвитку. Кооперативи – це не лише додаткові робочі місця для мешканців громад. Також завдяки кооперативному господарюванню видатки селян на утримання власного господарства зменшуються, а їхня продукція купується за вищою ціною. Як соціальні організації з економічним змістом кооперативи в демократичному суспільстві є партнерами уряду в реалізації завдань досягнення соціальної справедливості, перерозподілу багатства, захисту довкілля, гарантування безпеки споживання і зайнятості населення.

Розвиток кооперативів призводить до конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників не лише на території певного округу, але й ОТГ загалом, і по всій країні.

8. З метою збільшення обсягів продажу продукції домогосподарств однієї із громад Миколаївської області за рахунок надання технологічних послуг кооперативною технікою, забезпечення збереження продукції садівництва, налагодження переробки молока та збуту молокопродуктів у великих містах запропоновано проект створення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу.

Кооператив створюється для виконання таких видів діяльності: заготівля, збереження і збут черешні; організація збуту молокопродуктів; спільне

використання техніки і складського приміщення; оптова закупівля для членів паливно-мастильних матеріалів та засобів захисту рослин.

У результаті реалізації проекту членами СОК досягаються такі вигоди:

- зменшуються витрати на технологічні послуги;
- зменшуються витрати на засоби захисту рослин;
- забезпечується тривале збереження продукції домогосподарств;
- збільшується дохід господарств від переробки молока та реалізації екологічно чистих молочних продуктів;
- з'являється можливість додатково залучити сторонні фінансові інвестиції під колективну гарантію членів СОК;
- створюються умови для формування великотоварних партій продукції, підвищення її якісних показників;
- створюються нові робочі місця;
- забезпечується стійкий розвиток господарств.

Показники ефективності діяльності кооперативу свідчать про збільшення приросту доходу членів кооперативу від реалізації продукції та економію витрат на використання (придбання) засобів виробництва, що дозволяє судити про економічний ефект від реалізації проекту в об'єднаній територіальній громаді.

Список використаних джерел

1. Корягіна А. Д., Зіновчук В. В. Економічна сутність поняття «кооперація». *Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України*. 2010. № 3 (42). –с. 46-50.
2. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. – 2-ге вид., доп. і перероб. К. : Логос, 2001. 380 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
4. Економічна енциклопедія : у 3 т. / відп. ред. С. В. Мочерний та ін. К. : Академія, 2001. Т. 2. 848 с.
5. Про кооперацію: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, N 5, ст.35 (Редакція від 6.11.2014).
6. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1997, № 39, ст.261. (Редакція від 19.01.2013).
7. Гончаренко В. В. Кредитна кооперація. Форма економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика). К. : Глобус, 1998. 330 с.
8. Ходаківський Є. І., Грабар І. Г., ЦалЦалко Ю. С. Авторитаризм, синергетика руйнувань і позитивних змін : науково-популярне видання. Житомир, 2007. 206 с.
9. Горбонос Ф. В. Кооперація як форма прояву відносин. *Економіка АПК*. 2004. № 9. С. 26-32.
10. Лащ А. С. Кооперація: передумови виникнення і розвитку. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7231> (дата звернення: 13.09.2019).

11. Вісин В. В. Кооперативний рух на Волині у другій половині XIX – першій третині XX ст: історичний аспект : дисер. на здоб. наук. ступ. док. історичних наук: спец. 07.00. 01 «Історія України». Луцьк, 2015. 522 с.
12. Корінець Р. Я. Інформаційне забезпечення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів : посібник для тих, хто хоче розвивати сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи / за ред. Р. Я. Корінця. К.: Едельвейс, 2015. 144 с.
13. Корінець Р. Я. Сільськогосподарські дорадчі служби як центри інформаційної підтримки сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. *Організація бізнес-шкіл в дорадництві для успішного впровадження інновацій*: збірник статей за результатами роботи міжнародного круглого столу. – К. : Видавничий центр НУБіП України, 2012. С. 16-18.
14. Каран В.В. Міжнародний кооперативний альянс та провідні тенденції розвитку кооперативного руху в Східноєвропейському регіоні. *Культура народів Причорномор'я*. 2005. № 57, Т. 2. С. 68-73.
15. Зіновчук В. В. Теоретичні основи становлення кооперативної форми підприємництва. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/32728/1/05.pdf>
16. Зверяков М.І. Становлення ринкової економіки: Монографія / М.І. Зверяков. Одеса, «Пальмира», 2008. – 304 с.
17. Зверяков М. І. У пошуках виходу з кризи [Текст] / М. І. Зверяков // Економіка України. — 2013. — № 8(621). — С. 4–21.
18. Міжнародні принципи кооперації (дата публікації 17 липня 2016 року). URL: <http://economicdemocracy.org.ua/index.php/cooperation/principlesof-of-cooperation/ica-principles>
19. Попадинець Н. М. Концептуальні засади регулювання розвитку споживчої кооперації в сучасних умовах. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*. Вип. 3 (119). С. 25-27.

20. Про споживчу кооперацію: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, N 30, ст.414 (Редакція від 9.12.2012).
21. Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах : Указ Президента України від 19 грудня 2000 р. № 1348/2000.
22. Марцин В. Проблеми функціонування споживчої кооперації та шляхи стабілізації господарської діяльності. *Економіка України*. 2003. №4. С. 24-27.
23. Осадчук Ю. М. Аналіз сучасного стану розвитку системи споживчої кооперації. *Молодий вчений*. 2014. № 6 (09) С. 8-10.
24. Малік М. Й. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року. URL:: <https://documents.mx/documents/-568c4d5b1a28ab4916a3a4fb.html>
25. Лупенко Ю. О., Месель-Веселяк В. Я. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. К. : ІАЕ, 2012. 182 с
26. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання: матеріали сайту Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
27. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за організаційно-правовими формами господарювання: матеріали сайту Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
28. Розвиток кооперативів. Матеріали сайту Міністерства аграрної політики і продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/ua>
29. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua>

30. Манжура О. В. Актуальні проблеми інвестиційного забезпечення аграрної кооперації. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2014. № 2 (74). С. 84–92.
31. Євсєєва О. О. Інноваційний розвиток аграрного сектора України в умовах глобалізації. *Бізнес-інформ*. 2013. № 3. С. 151–157.
32. Молдаван Л. В. Місце і роль кооперативів у сталому розвитку аграрного сектора економіки. *Кооперативний маркетинг в агробізнесі: проблеми і перспективи розвитку в Україні* : матер. Всеукр. наук.–практ. конф. (Житомир, 5-7 квітня 2012 р.). Житомир : ЖНАЕУ, 2012. С. 10–17
33. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств: Постанова КМУ від 7 лютого 2018 р. № 106 (Редакція від 26.02.2019).
34. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання, спеціальних вагонів для перевезення зерна, обладнання для виробництва біоетанолу та електроенергії з біомаси, що закуплені у вітчизняних виробників: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 р. № 130 (редакція від 30 січня 2019 р.).
35. Державна підтримка сільського господарства: урядові програми 2019 року. URL: <https://ukc.gov.ua/knowledge/finansova-pidtrymkasilskogospodarskyh-obslugovuyuchykh-kooperatyviv/>
36. Папцов А. Развитие сельскохозяйственной кооперации в Европейском Союзе. *Экономика сельского хозяйства России*. 2017. №3. С. 19-20
37. Малік М. Й. Науково-методичне забезпечення розвитку кооперації в аграрній сфері економіки. *Економіка АПК*. 2010. № 12. С. 103–108.

38. Дубина М. П. Значення сільськогосподарської кооперації в аграрному секторі економіки АПК. URL: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2011/21_8/204_Dub.pdf).

39. Корінець Роман, Гердс Др. Марсель. Розвиток кооперації в Україні та Німеччині – аграрно-політичні пропозиції для України URL: https://apdukraine.de/images/APD_APR_05-2016_Genossenschaften_ukr.pdf

40. Прес-служба Мінагрополітики України. Мінагрополітики запрошує аграріїв долучитись до програми держпідтримки з часткової компенсації вартості техніки. URL: <http://minagro.gov.ua/node/24419>

41. Прес-служба Мінагрополітики України. Аграрії вже отримали майже половину запланованої річної бюджетної дотації URL: <http://minagro.gov.ua/uk/node/24465>

42. Проект державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/gromadyanam/konsultaciyi-z-gromadskistyuu/insheobgovorennya/proekt-derzhavnoyi-cilovoyi-programi-rozvitku-agrarnogo-sektoruekonomiki-na-period-do-2022-roku?v=5d3e9f404f7b1>

43. Cooperatives Europe. The power of cooperation – Cooperatives Europe key figures 2015-2016, Brussel. 2016. URL: <https://coopseurope.coop/resources/news/140-million-european-citizensaremembers-cooperative-new-report-released>

44. Kalaitzis, P. (2015), Developments in EU agri-cooperatives. CopatheEU. URL: http://epkk.ee/wpcontent/uploads/2015/03/Cogeca_Developments-ofagricultural-cooperatives-in-the-EU.pdf

45. Про внесення

змін до деяких законодавчих актів України щодо становлення і розвитку сільськогосподарської кооперації та її державної підтримки : Пояснювальна записка до проекту Закону України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>

46. Чан-хі О. С. Сільськогосподарська кооперація: зарубіжний досвід для України. *Інтернаука. Серія: Економічні науки*. 2017. № 2(2). С. 1318

47. Зиновій Свєреда. Кооперація в Україні: як посієш так і пожнеш URL: <http://farmer.co.ua/ua/presa/item/508-kooperatsiia-v-ukraini-iak-posiieshtak-i-pozhnesh>

48. Кооперативи у процесі соціального розвитку : Резолюція

Генеральної Асамблеї ООН 72/143 від 19 грудня 2017 р.

URL: <http://undocs.org/ru/A/RES/72/143>

49. Булавка Л. В. Зарубіжний досвід ведення особистих селянських господарств. Можливість і доцільність застосування його в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 10. С. 79–83

50. Залучення міжнародної технічної допомоги в агропромисловий сектор. URL: <http://minagro.gov.ua>

51. Галабір Г. С., Лядова К. С. Кооперація на селі: особливості та необхідність. *Агросвіт*. 2013. № 1. С. 54–56

52. Офіційний сайт Комітету зі сприяння й розвитку кооперативів. URL: <http://www.copac.coop>

53. Офіційний сайт МБФ “Добробут громад”. URL: <http://dobrobuthromad.org/our-work.html>

54. Офіційний сайт Міжнародного кооперативного альянсу. URL: <http://www.ica.coop/en>

55. Офіційний сайт Міжнародної кооперативної сільськогосподарської організації. URL: <http://www.ica.org>